

**Osnovni dokument o trendovima i profilu siromaštva u Srbiji: 2004 – 2006.
godine**

**Procena siromaštva na Zapadnom Balkanu
Procena siromaštva u Srbiji**

**Gorana Krstić i Victor Sulla
jun 2007.godine**

1. Uvod:

1.1 Strategija za smanjenje siromaštva (SSS) koju je Vlada Srbije usvojila 2003. godine definiše srednjoročni razvojni okvir usmeren na smanjenje siromaštva u zemlji. To je nacionalni dokument koji sadrži analizu uzroka, karakteristike i profil siromaštva u Srbiji. Istovremeno, Strategija definiše ključne inicijative Vlade za uklanjanje neželjenih posledica. Da bi se siromaštvo pratilo u periodu implementacije SSS (2003-2007), planiran je prelaz sa Anketa o merenju životnog standarda (AŽS), koje su u Srbiji sprovedene 2002. i 2003. godine uz pomoć Svetke banke, na zvaničnu Anketu o potrošnji domaćinstava (APD) koju je sproveo Republički zavod za statistiku (RZS). Poboljšana APD započeta je u martu 2003. godine uz pomoć Švedske agencije za međunarodni razvoj (SIDA), a tokom godina uveden je niz poboljšanja metodologije ankete i procedura prikupljanja podataka. Poslednja APD (tj. serija 2006. godine) je u skladu sa preporukama Eurostata koje se odnose na statistike potrošnje i prihoda i pruža detaljnu sliku prihoda i potrošnje domaćinstava u Srbiji, uz opšte podatke o demografskoj strukturi domaćinstava i stambenim uslovima. Podaci za APD prikupljeni su tokom godine (svakog meseca na 1/12 uzorka), uz paralelan unos podataka, čime je omogućeno kvartalno praćenje rezultata. Godišnji uzorak APD iznosi ukupno oko 4.300 domaćinstava.

1.2 Ovaj dokument ima dva osnovna cilja: (i) korišćenjem podataka najnovije APD (iz 2006. godine) on predstavlja profil siromašnih u Srbiji; i (ii) poredjenjem podataka APD 2004. i 2006. godine, on pokušava da proceni, u opštim crtama, efekat nedavnog privrednog rasta na uslove života u Srbiji. U slučaju ovog drugog tj. analize promena uslova života od 2004. godine, važno je odmah naglasiti da promene u metodologiji APD tokom godina čine kreiranje potpuno uporedivih indeksa blagostanja za različite serije ankete veoma teškim i izazovnim poduhvatom. Imajući u vidu ovo ograničenje, rezultate prezentovane u drugom delu ovog dokumenta potrebno je, u najboljem slučaju, smatrati širokom indicijom promena životnog standarda pre nego preciznim procenama promena učestalosti siromaštva. Konačnija procena ovog drugog – promene broja siromašnih poslednjih godina u Srbiji – biće moguća tek nakon dobijanja novih podataka AŽS 2007. godine i APD 2007. godine, te kada se ti podaci budu mogli porediti sa potpuno uporedivim agregatima blagostanja zasnovanim na podacima iz prethodnih serija ovih anketa.

1.3 Analiza podataka APD korišćena u ovom dokumentu, posebno podataka za APD 2006. zahtevala je saradnju sa RZS kao i sa Timom za implementaciju SSS Vlade Srbije¹ i deo je saradnje Svetske banke i Vlade Srbije na analizi problema koji se odnose na veze rasta, siromaštva i nejednakosti u kontekstu rada na Programskoj proceni siromaštva Zapadnog Balkana. Detalji koji se odnose na metodologiju ankete i analizu siromaštva sprovedenu korišćenjem APD 2006. opisani su detaljnije u pratećem dokumentu.² U Odeljku 2 ovog dokumenta izloženi su osnovni nalazi za profil siromaštva u Srbiji zasnovani na podacima iz APD 2006. Nadalje, u Odeljku 3 predstavljeni su rezultati strožije analize sprovedene korišćenjem istih podataka za identifikaciju nekih od glavnih faktora koji su u tesnoj vezi sa učestalošću siromaštva u zemlji. Odeljak 4 rezimira ključne nalaze provizorne analize promena životnih uslova u Srbiji na osnovu podataka serija APD iz 2004. i 2006. godine. Na kraju, u Odeljku 5 dati su neki zanimljivi nalazi koji se odnose na izvore prihoda domaćinstava u Srbiji, kako u celokupnoj populaciji tako i među siromašnima.

2. Profil siromaštva u Srbiji na osnovu APD 2006.

---

¹ Posebnu zahvalnost bismo želeli da izrazimo gđinu Vukmiroviću i njegovim saradnicima u RZS, kao i gđji Aleksandri Jović i saradnicima u Timu za implementaciju SSS u Beogradu.

² Za detaljnije informacije pogledati Božanić, Mijakovac, Cvetinović, Čalasan i Krstić: Siromaštvo u Srbiji u 2006. godini – Preliminarni rezultati, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2007. godine. Procene siromaštva prezentovane u ovom dokumentu neznatno se razlikuju od onih koji su prezentovani u pratećem dokumentu usled veoma malih razlika u preciznom postupku primenjenom u proceni korišćenih linija siromaštva (prema tome, dok se stopa siromaštva za Srbiju procenjuje na 8,8 procenata u Srbiji 2006. godine, u ovom dokumentu ona iznosi 9,0 procenata – razlika od 0,2 procenta na nacionalnom nivou. Međutim, analiza izložena u oba dokumenta je suštinski ista za sve bitne namene.

1.4 Profil siromaštva opisuje ko su siromašni ukazivanjem na verovatnoću siromaštva prema različitim karakteristikama poput mesta stanovanja domaćinstva (lokacije i regiona), statusa nosioca domaćinstva i članova domaćinstva na tržištu rada (tj. pola, starosti, veličine domaćinstva, broja dece) i veličine zemljišta u posedu domaćinstva. Ovaj odeljak daje profil siromašnih u odnosu na navedene karakteristike, kao i višestruku analizu siromaštva. Profil siromaštva biće prezentovan korišćenjem podataka iz APD 2006. te upoređen široko sa procenama zasnovanim na AŽS 2002-2003. Iako nisu strogo uporedivi, obzirom da su podaci AŽS obezbedili referentnu procenu siromaštva, poredjenja sa ovim izvorom su neizbežna. Prvo kratko rezimiramo metodologiju korišćenu za izračunavanje linije siromaštva koja je korišćena pri proceni siromaštva na osnovu APD 2006.

1.5 **Apsolutna linija siromaštva izračunata je, u saradnji sa RZS, korišćenjem podataka APD 2006. i procenjena na 6.411 dinara po ekvivalentu RZS mesečno.** U skladu sa uspostavljenom praksom u Srbiji i na drugim mestima,³ apsolutna linija siromaštva procenjena je primenom pristupa “cena osnovnih potreba”. Za referentnu tačku korišćen je minimalni dnevni unos 2.288 kalorija po ekvivalentnom odraslom, a “linija hrane” izračunata je kao cena korpe hrane koja obezbeđuje ovaj nutricionistički nivo. Očito, pri izračunavanju linije siromaštva trebalo bi takodje uzeti u obzir i potrebe za nehranom. Cena neprehrambenih osnovnih potreba procenjuje se na osnovu izračunavanja udela hrane u domaćinstvima sa ekvivalentnom potrošnjom hrane odraslog u blizini “linije hrane”. Izračunati udeo hrane je 66,6 procenata. Ukupna apsolutna linija siromaštva je tako 2006. godine procenjena na 76.922 dinara po ekvivalentnom odraslom. Procene siromaštva za Srbiju koje korespondiraju primeni ove metodologije korišćenjem podataka iz APD 2006. godine date su u Tabeli 1.

Tabela 1: Procene siromaštva za Srbiju, 2006 (%)

Mera blagostanja	2006
Apsolutna linija siromaštva (po RZS ekvivalentnom odraslom, u dinarima)	76.922
Indeks procenta siromašnih ispod linije siromaštva (P0)	9,0
Indeks jaza siromaštva (P1)	2,0
Indeks oštine siromaštva (P2)	0,8

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

Primenom ove linije siromaštva na podatke APD 2006. godine, okrećemo se proučavanju profila siromaštva u Srbiji i njegovim regionalnim dimenzijama.

Regionalna dimenzija

1.6 **Siromaštvo u Srbiji je sve više odlika ruralnih područja,** kao i u mnogim zemljama u tranziciji. Siromaštvo je 2006. godine bilo značajno više kod ruralne nego kod urbane populacije (13,9 procenata vs 5,2 procenata). Siromaštvo ne samo da više prevladjuje medju ruralnom populacijom, već je tu i dublje i oštrije (Tabela 2). Iako podaci iz APD i AŽS nisu u potpunosti uporedivi, čini se da su razlike u siromaštvu izmedju urbanih i ruralnih područja znatno porasle od 2002. godine. Odnos ruralnog prema urbanom siromaštvu porastao je u periodu 2002-2006. godine sa 1,8 na 2,7. Oko dve trećine siromašnog stanovništva živelo je 2006. godine u ruralnim područjima.

³ Na primer, ovaj metod je takodje korišćen u Srbiji pri izračunavanju linije siromaštva korišćene sa AŽS 2003.

Tabela 2: Merenje siromaštva prema tipu lokacije u Srbiji, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija stanovništva	Jaz siromaštva	Oštrina siromaštva
Urbana Standardna greška	5,2	32,2	55,9	1,2	0,5
Ruralna Standardna greška	0,63	67,8	44,1	0,25	0,14
Ukupno Standardna greška	13,9	100,0	100,0	3,1	1,2
	1,18			0,38	0,22
	9,0			2,0	0,8
	0,63			0,22	0,12

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

1.7 Srbija je zemlja sa velikim, konstantnim i rastućim regionalnim razlikama u privrednom razvoju. Prema nedavno usvojenoj Nacionalnoj strategiji privrednog razvoja Republike Srbije (2006), od svih evropskih zemalja, Srbija je zemlja sa najvećim ekonomskim razlikama po regionu, a one su se nedavno čak i povećale.⁴ Proces tranzicije na tržišnu ekonomiju dalje je produbio postojeće ekonomske razlike medju regionima usled kolapsa mnogih velikih socijalističkih preduzeća, intenziviranog restruktuiranja privrede i privatizacije. Tradicionalno nerazvijenom regionu južne Srbije pridružili su se novi regioni sa niskim ekonomskim performansama (istočna Srbija i neki delovi centralne Srbije; regionalni centri rudarstva i proizvodnje u zapadnoj Srbiji).⁵

Tabela 3: Siromaštvo prema regionima i tipu lokacije u Srbiji, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija populacije
Beograd	4,7	11,1	21,4
Urbana	3,9	7,5	17,2
Ruralna	7,7	3,6	4,2
Vojvodina	8,6	25,5	26,7
Urbana	4,4	7,2	14,9
Ruralna	14,0	18,3	11,8
Centralna Srbija*	11,1	63,4	51,9
Urbana	6,6	17,5	23,8
Ruralna	14,8	46,0	28,1
Ukupno	9,0	100,0	100,0

*Izuzev Beograda.

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006..

⁴ Odnos najrazvijenije prema najmanje razvijenoj opštini u Srbiji meren nacionalnim dohotkom po glavi stanovnika je porastao sa 1:19 u 2000. godini na 1:26 u 2004. godini

⁵ Regionalne razlike izmedju razvijenih severnih delova zemlje i nerazvijenih južnih delova jasno je uočljiv iz ekonomskih karakteristika ovih regiona: (a) Beograd u kome živi 21 procenat ukupnog broja stanovnika, zapošljavao je 22 procenta svih radnika što je doprinelo 26 procenta dodate vrednosti u industriji (polovina visoko obrazovanih radnika zaposlena je u Beogradu); (b) u nerazvijenim delovima centralne Srbije (Toplički, Jablanički i Pčinjski okrug, Stari Ras) zaposleno je bilo 8 procenta svih radnika što je doprinelo samo 5 procenta dodatnoj vrednosti industrije (Nacionalna strategija privrednog razvoja Republike Srbije, 2006).

1.8 Regionalna distribucija siromaštva u skladu je sa uočenim regionalnim ekonomskim razlikama. Učestalost siromaštva značajno se razlikovala u različitim delovima zemlje, počev od 4,7 procenata u Beogradu do 11,1 procenat u centralnoj Srbiji (Tabela 3). Regionalna dimenzija siromaštva analizira se korišćenjem podataka za samo tri regiona u Srbiji (Beograd, Vojvodinu i centralnu Srbiju) i urbanu/ruralnu desegregaciju u ovim regionima, obzirom da podaci APD nisu reprezentativni na nižem regionalnom nivou.

1.9 Beograd, glavni grad Srbije, u kome je skoncentrisana većina ekonomskih mogućnosti, i dalje je u boljem položaju od ostalih delova zemlje. Centralna Srbija (bez Beograda) je najsiromašniji region u Srbiji i dva puta je u gore položaju od Beograda. Vojvodina se nalazi između ova dva ekstrema. To je region u kome je učestalost siromaštva ispod nacionalnog proseka (8,6 procenata vs. 9,0 procenata) ali sa velikim razlikama između gradskih i seoskih područja. Ove razlike su vidljive u sva tri regiona, sa odnosom učestalosti siromaštva između urbanih i ruralnih sredina u rasponu od 2 za Beograd i centralnu Srbiju, na iznad 3 za Vojvodinu. Učestalost siromaštva najviša je u ruralnim delovima centralne Srbije (14,8 procenata) i Vojvodine (14 procenata).

1.10 Kategorizacija regiona korišćenjem podataka APD za 2006. godinu može se porediti sa procenama zasnovanim na AŽS za 2002. godinu (Svetska banka, 2003). Međutim, razlike između urbanih i ruralnih područja u regionima su se dalje produbile, posebno u Vojvodini (2002. godine je odnos učestalosti siromaštva urbanih sredina prema ruralnim bio je 1,7 %). Sa aspekta distribucije siromašnih u regionima, većina ih je skoncentrisana u centralnoj Srbiji (63 procenta) koja je najveći region u Srbiji (52 procenta ukupnog broja stanovnika). U dva najnerazvijenija regiona Srbije, ruralnim delovima centralne Srbije i ruralnim delovima Vojvodine živi 46 procenata odnosno 18 procenata siromašnog stanovništva.

1.11 Velike razlike u učestalosti siromaštva po regionima mogle bi se povezati sa restrukturiranjem preduzeća, visokim stopama nezaposlenosti i niskim platama u centralnoj Srbiji u poredjenju sa Beogradom. Prema podacima Ankete o radnoj snazi (ARS) za 2006. godinu, stopa nezaposlenosti (stanovništvo između 15-64) varirala je po regionima u Srbiji od 17 procenata u Beogradu do 25 procenata u centralnoj Srbiji.⁶ Analiza plata na nivou okruga (Svetska banka, 2006.) takođe pokazuje značajne regionalne razlike – plate su bile najviše u Beogradu, dok su na najnižem nivou bile u većini okruga centralne Srbije. Uz to, prihod sa poljoprivrednih dobara, koji je, kao izvor životnih prihoda zanemarljiv u odnosu na plate, je mnogo značajniji izvor prihoda za stanovništvo u centralnoj Srbiji nego u Beogradu. Multivarijantna analiza siromaštva će pokazati neto regionalne razlike u potrošnji, jednom kada ispitamo karakteristike domaćinstva sa aspekta obrazovanja, demografije i tržišta rada.

1.12 Velike regionalne razlike mogu ukazivati na nisku mobilnost radne snage i lošu investicionu klimu u mnogim delovima zemlje. Slabo razvijeno tržište stanova po regionima, slabi sistemi komunikacije koji izuzetno otežavaju i produžavaju vreme putovanja između nekih regiona, mogu takođe doprineti niskoj teritorijalnoj mobilnosti radne snage. Nezaposleni i radnici često nisu voljni da se sele u regione sa boljim mogućnostima za zapošljavanje usled problema pri nalaženju dostupnog stambenog prostora, ali i zbog troškova preseljenja, rizika od raskidanja mreža socijalne podrške i neizvesnosti u pogledu sopstvenih izgleda za zapošljavanje (Svetska banka, 2003).

Status na tržištu rada

1.13 **Radni status je u tesnoj vezi sa siromaštvom.** Domaćinstva čiji nosioci nisu zaposleni suočavaju se sa najvišom učestalošću siromaštva među učesnicima na tržištu rada. Učestalost siromaštva kod ove kategorije iznosila je 15 procenata u poredjenju sa prosečnom učestalošću siromaštva od 9 procenata (Tabela 4). Međutim, stanovništvo koje živi u takvim domaćinstvima čini samo oko 12 procenata ukupnog broja siromašnih odraslih odoba. Nasuprot tome, domaćinstva u kojima su nosioci

---

⁶ Vidi Izveštaj o Anketi radne snage za 2006. godinu, Br. 59, mart 2007. godine, RZS.

porodica zaposleni izloženi su najnižem riziku od siromaštva, što ne iznenadjuje obzirom na veliki porast plata (vidi Tabelu 14 u odeljku 4). Domaćinstva čiji su nosioci samozaposleni više su izložena riziku od siromaštva od onih domaćinstava u kojima su nosioci zaposleni, a takodje su i više izloženi riziku od siromaštva od prosečnih domaćinstava (11 procenata versus 9 procenata). Trebalo bi naglasiti da se status na tržištu rada definiše prema izjavama ispitanika u APD, pa prema tome ne odgovara definiciji zaposlenih, nezaposlenih i neaktivnih koju koristi Medjunarodna organizacija rada.

1.14 Učestalost siromaštva medju domaćinstvima čiji je nosilac neaktivan iznosi 11 procenata, a osobe koje žive u takvim domaćinstvima predstavljaju gotovo polovinu od ukupnog broja siromašnih. Medju onima koji ne učestvuju na tržištu rada, sa najvišim rizikom suočavaju se domaćinstva čiji nosilac ne učestvuje na tržištu rada, izuzev penzionera (tj. domaćice, studenti, itd.). Učestalost siromaštva u domaćinstvima čiji su nosioci penzioneri je na nivou nešto ispod nacionalnog proseka, ali oni predstavljaju poveliku grupu medju siromašnima (36 procenata).

Tabela 4: Siromaštvo po statusu nosioca domaćinstva na tržištu rada u Srbiji, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija populacije
Učesnici	7,9	51,5	59,4
Zaposleni	5,1	20,6	36,5
Samozaposleni	11,0	19,1	15,8
Nezaposleni	15,0	11,8	7,1
Neučesnici	10,8	48,5	40,6
Penzioneri	8,9	36,3	36,9
Ostali neučesnici	29,3	12,2	3,7
Ukupno	9,0	100,0	100,0

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

1.15 Kako blagostanje pojedinaca ne zavisi samo od pozicije nosioca domaćinstva na tržištu rada, već uopštenije od stepena zaposlenosti svih članova domaćinstva, potrebno je razmotriti i profil zaposlenosti celokupnog domaćinstva. U zavisnosti od radnog doba i statusa na tržištu rada svih članova domaćinstva, domaćinstva se grupišu u tri kategorije: nezaposlena domaćinstva (domaćinstva čiji su članovi u radno aktivnom životnom dobu ali nisu zaposleni), radno neaktivna domaćinstva (svi članovi spadaju u jednu od narednih kategorija: deca ispod 18 godina; osobe izmedju 18-24 godina starosti koje se školuju i koje su neaktivne; osobe iznad 65 godina starosti koje ne rade) i radno aktivna domaćinstva (domaćinstva čiji su članovi u aktivnom životnom dobu i koja imaju najmanje jednog zaposlenog člana).

1.16 Tabela 5 pokazuje da je siromaštvo najčešće kod nezaposlenih domaćinstava (16,7 procenata), dok su radno neaktivna domaćinstva u donekle povoljnijem položaju (stopa siromaštva je 14,3 procenata). Medjutim, većina siromašnih (63 procenata) u Srbiji živi u radno aktivnim domaćinstvima, iako je njihov grupni rizik od siromaštva ispod nacionalnog proseka. Isti trend primećen je i korišćenjem podataka AŽS 2002.(Svetska banka, 2003). Dublju analizu veza izmedju tržišta rada i siromaštva biće moguće izvršiti korišćenjem podataka AŽS za 2007. godinu, obzirom da ona sadrži standardni modul tržišta rada.

Tabela 5: Siromaštvo prema statusu članova domaćinstva na tržištu rada u Srbiji, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija stanovništva
Radno aktivna domaćinstva	7,3	63,4	78,2
Nezaposlena domaćinstva	16,7	15,2	8,2
Radno neaktivna	14,3	21,5	13,6

domaćinstva			
Ukupno	9,1	100,0	100,0

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

1.17 Tabela 6 pokazuje učestalost siromaštva prema glavnim izvorima prihoda domaćinstva. Rezultati su konzistentni sa siromaštvom po statusu nosioca domaćinstva na tržištu rada, gde su domaćinstva kojima je glavni izvor prihoda prihod od zaposlenja najmanje izložena riziku od siromaštva, a domaćinstva sa "ostalim" prihodima (prihod koji ne potiče iz rada i socijalnih transfera) najviše izložena riziku od siromaštva. Među domaćinstvima sa prihodom od rada, oni koji su zaposleni u javnom sektoru u povoljnijem su položaju od onih koji su zaposleni u privatnom sektoru, što ne iznenađuje obzirom na činjenicu da su, prema ARS 2005, plate u javnom sektoru više od onih u privatnom sektoru, čak i nakon provere prema individualnim karakteristikama (Svetska banka, 2006). Domaćinstva čiji su glavni izvor prihoda poljoprivredne ili nepoljoprivredne aktivnosti (porodični posao van poljoprivrede) su u nepovoljnijem položaju u poredjenu sa domaćinstvima sa ostalim izvorima prihoda od rada, što je u skladu sa uočenim niskim stepenom prihoda od poljoprivrede u poredjenju sa ostalim izvorima prihoda. Samo 1 procenat svih domaćinstava naveo je porodični posao kao osnovni izvor prihoda (van poljoprivrede).

Tabela 6: Siromaštvo prema glavnom izvoru prihoda domaćinstva, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija stanovništva
Prihod od rada	7,3	56,0	69,4
Javni sektor	4,8	15,5	29,0
Privatni sektor	6,9	21,1	27,5
Poljoprivredne i nepoljoprivredne aktivnosti	13,6	19,5	12,9
Socijalni transferi (penzije, ostali transferi)	10,2	29,5	26,2
Ostali prihodi	29,8	14,5	4,4
Ukupno	9,0	100,0	100,0

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

1.18 Naredna tabela 7 pokazuje da je 9 procenata svih domaćinstava izjavilo da se njihovo domaćinstvo bavi nekim poslom. Znatno je manje verovatno da oni budu siromašni u odnosu na druga domaćinstva (6,2 procenta versus 9,3 procenta) što ukazuje da nepoljoprivredno samozaposlenje može predstavljati vrlo isplativu strategiju u periodu tranzicije jednako kao i u mnogim zemljama Centralne Evrope koje su u podmakloj tranziciji (Dutz, M. at. al, 2004). Čini se da ovo posebno važi za domaćinstva sa registrovanom poslovnim aktivnostima, obzirom da je učestalost siromaštva kod njih veoma niska (2,7 procenata), a znatno niža nego kod domaćinstava sa neregistrovanim poslovnim aktivnostima koja čine 4,6 procenata ukupnog broja siromašnih.

Tabela 7: Siromaštvo prema tipu poslovnoj aktivnosti domaćinstva u Srbiji, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija stanovništva
Poslovna aktivnost domaćinstva	6,2	6,1	9,0
Registrovana	2,7	1,5	5,1
Neregistrovana	10,6	4,6	3,9
Ostala domaćinstva bez poslovne aktivnosti	9,3	93,9	91,0
Ukupno	9,0	100,0	100,0

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

Tabela 8: Siromaštvo po zanimanju nosioca domaćinstva u Srbiji, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija stanovništva
Rukovodilac	1,1	0,9	5,6
Stručnjak	0,8	1,1	8,9
Tehničar i tehnički stručnjak	1,9	2,1	7,8
Službenik	0,0	0,0	7,0
Uslužni radnik, trgovac	5,1	7,9	10,8
Kvalifikovani poljoprivrednici i radnici u ribarstvu	13,1	37,0	19,6
Zanatlije i slično	4,9	14,3	20,2
Operateri mehanizacije i mašina	6,1	10,0	11,4
Bazna zanimanja	21,4	26,7	8,7
Ukupno	7,0	100,0	100,0

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

1.19 Razlike u siromaštvu između različitih zanimanja (Tabela 8) pokazuju vrlo nizak stepen učestalosti siromaštva u profesijama koje zahtevaju viši stepen obrazovanja poput rukovodilaca i stručnjaka (oko 1 procenat). Znatno viši stepen učestalosti siromaštva uočen je u baznim zanimanjima (21,4 procenta) i među poljoprivrednicima (13,1 procenat). To ukazuje na snažnu vezu između rizika od siromaštva i obrazovnog nivoa, o čemu će biti reči u narednom pasusu.

Obrazovanje i demografija

1.20 *Visokoobrazovane osobe nisu izložene riziku od siromaštva.* Razlike u nivou obrazovanja nosioca domaćinstva odražavaju se u bitno različitim stepenima siromaštva (Tabela 9). Osobe sa nižim stepenom obrazovanja imale su više izgleda da budu siromašne. Stopa siromaštva domaćinstava čiji nosioci su imali samo osnovno obrazovanje ili uopšte nisu imali obrazovanje iznosila je 22 procenta, što je najviša stopa među svim obrazovnim grupama. Stepenn siromaštva značajno opada porastom nivoa obrazovanja nosioca domaćinstva. Završetak osnovne škole snižava verovatnoću siromaštva na 13,8 procenata. Učestalost siromaštva bila je iznad nacionalnog proseka samo kod ove dve grupe, koje su, međutim, činile veliki deo siromašnih (67 procenata). Za razliku od njih, kod domaćinstava čiji nosioci poseduju visok nivo obrazovanja (viša škola i fakultet) stopa siromaštva je blizu 0 (1,2 odnosno 1,8 procenata) i oni su činili 2,6 procenata svih siromašnih. Isti obrazac primećen je i 2002.

Tabela 9: Siromaštvo prema stepenu obrazovanja nosioca domaćinstva u Srbiji, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija stanovništva
Nezavršena osnovna škola ili manje	22,2	40,8	16,6
Osnovna škola	13,8	25,9	17,0
Stručna škola (1-2 godine)	6,0	2,2	3,3
Srednja (3 godišnja stručna)	8,1	18,6	20,7
Srednja (4 godišnja stručna), gimnazija	3,3	9,9	27,3
Viša škola	1,2	0,9	7,0
Fakultet	1,8	1,7	8,1
Ukupno	9,0	100,0	100,0

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

1.21 *Domaćinstva sa malom decom su češće ugrožena siromaštvom.* Učestalost siromaštva kod dece mlađe od 7 godina iznosi 54 procenta iznad nacionalnog proseka (Tabela 10). Ona su činila 5,8 procenata ukupnog broja stanovnika i 9 procenata siromašnih. Učestalost siromaštva kod sledeće starosne grupe, dece od 7-13, takodje je bila znatno iznad nacionalnog proseka. Učestalost siromaštva smanjuje se sa starošću pojedinca sve do grupe starijih. Učestalost siromaštva starijih je iznad proseka, ali poredjenje

sa 2002. godinom sugerije da je možda došlo do izvesnih poboljšanja u odnosu na ostale starosne grupe. Ovo bi se moglo proveriti poredjenjem rezultata AŽS tokom 2002-2003. godine sa podacima novog AŽS 2007. (korišćenjem uporedivog agregata potrošnje i skala ekvivalentnosti).

Tabela 10: Siromaštvo prema starosnoj grupi u Srbiji, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija stanovništva
Deca 0-6	13,9	9,0	5,8
Deca 7-13	11,0	8,9	7,2
Mladi 14-18	9,1	6,0	6,0
Mladi 19-24	7,9	7,4	8,5
Odrasli 25-45	8,3	24,0	26,3
Odrasli 46-64	7,4	22,2	27,1
Stariji 65+	10,7	22,5	19,0
Ukupno	9,0	100,0	100,0

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

U poslednjih pet godina uočeno je poboljšanje ekonomskih uslova starijih osoba u svim zemljama u tranziciji (Alam et al., 2005). Učestalost siromaštva kod ostalih starosnih grupa bila je ispod proseka. Međutim, trebalo bi naglasiti da su ovi rezultati osetljivi na pretpostavke o ekonomijama razmere (Lanjouw i Ravallion, 1995).

1.22 **Porast broja male dece povezan je sa porastom stope siromaštva.** Pristustvo dece mlađe od 7 godina povećavalo je rizik siromaštva iznad nacionalnog proseka. Učestalost siromaštva bila je najviša kod domaćinstva sa troje ili više male dece (Tabela 11). Međutim, ova grupa predstavlja mali deo siromašnih (5,4 procenta), obzirom da u ovakvim domaćinstvima živi tek oko 1 procenat stanovništva. Najveći deo siromašnih čine domaćinstva bez male dece - skoro dve trećine svih siromašnih.

Tabela 11: Siromaštvo prema demografskom sastavu domaćinstva u Srbiji, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija stanovništva
Broj dece 0-6 godina			
0	7,6	65,0	77,8
1	10,8	17,4	14,5
2	17,0	12,3	6,5
3 ili više	42,7	5,4	1,2
Veličina domaćinstva			
1	8,4	5,3	5,7
2	9,5	15,5	14,8
3	5,5	10,6	17,4
4	5,7	17,2	27,2
5	7,4	13,1	15,9
6 ili više	18,2	38,4	19,1
Ukupno	9,0	100,0	100,0

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

1.23 Tabela 11 takodje prikazuje da je učestalost siromaštva iznad nacionalnog proseka samo kod velikih domaćinstava sa 6 ili više članova i da je ona tu i najveća od svih demografskih grupa. Takva domaćinstva su činila 19 procenata stanovništva i 38 procenata siromašnih. Važan faktor u objašnjavanju siromaštva proširenih porodica je stepen zavisnosti. Stepem zavisnosti meri broj članova porodice neproduktivnog doba (deca i stariji) koje produktivni članovi domaćinstva izdržavaju. Velika

domaćinstva imaju više dece, i prema tome, manji broj onih koji zaradjuju nego mala domaćinstva što rezultira niskim nivoima potrošnje medju njima.

1.24 Tročlana ili četvoročlana domaćinstva su u povoljnijem položaju nego drugi. Medjutim, većina ovih domaćinstava su radna domaćinstva (iako većina njih ima jedno ili dvoje dece), koja su manje izložena riziku od siromaštva kako je prikazano u Tabeli 5. To se takodje uočava i korišćenjem podataka AŽS 2002; stopa siromaštva bila je najniža kod tročlanih i četvoročlanih domaćinstava (Bogićević at. al, 2003). Medjutim, sve ove rezultate potrebno je posmatrati sa oprezom obzirom da ishodi umnogome zavise na pretpostavkama koje se odnose na skale ekvivalentnosti i ekonomije razmera (Lanjouw i Ravallion, 1995).

Vlasništvo nad zemljom

1.25 *Pristup zemljištu nije zaštitio seoska domaćinstva od siromaštva. Ipak, vlasništvo velike površine zemlje znatno smanjuje verovatnoću postojanja siromaštva u ruralnim oblastima.* Učestalost siromaštva najviša je (oko 16 procenata) kod seoskih domaćinstava bez zemlje i onih sa manjim površinama zemljišta (ispod 1 hektara). Ove dve grupe čine 54 procenata svih siromašnih u ruralnim oblastima (Tabela 12). Prema tome, rizik se smanjuje sa veličinom zemljišta u posedu. Ipak, samo domaćinstva koja poseduju zemljište veličine preko 3 hektara imala su manju verovatnoću da budu siromašna u poredjenju sa prosečnom veličinom. Medjutim, samo jedna petina svih seoskih domaćinstava poseduje zemljište površine iznad 3 hektara. Prosečna površina poljoprivrednog gazdinstva je oko dva hektara.

Tabela 12: Siromaštvo prema veličini zemljišta u ruralnim područjima u Srbiji, 2006 (%)

	Učestalost siromaštva	Distribucija siromašnih	Distribucija stanovništva
0 hektara	16,3	33,2	28,4
Manje od 1 hektara	16,1	29,0	25,0
1-3 hektara	14,4	26,0	25,3
Preko 3 hektara	7,7	11,8	21,4
Ukupno	13,9	100,0	100,0

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2006.

1.26 Uz male veličine poljoprivrednog zemljišta i njihovu fragmentiranost sa prosekom od sedam poseda po poljoprivrednom gazdinstvu, postoji određen broj prepreka povećanoj produktivnosti u sektoru poljoprivrede i povećanim prihodima sa njih u ruralnim područjima, čime se mnogi stanovnici sela mogu zaštititi od siromaštva: zastarela poljoprivredna mehanizacija (prosečna starost oko 20 godina), odsustvo sistema za navodnjavanje, odsustvo ili veoma ograničen pristup finansiranju, nerazvijena infrastruktura, itd.

3. Višefaktorski profil siromaštva

Profil siromaštva je koristan deskriptivni metod, ali se ne može koristiti za merenje neto veze izmedju karakteristika domaćinstva i verovatnoće pojedinog domaćinstva da bude siromašno. U tu svrhu, najkorisnija je regresiona analiza na osnovu koje mogu da se vide korelacije izmedju baznih karakteristika. Na primer, osoba sa niskim stepenom obrazovanja koja živi u ruralnom području ima više izgleda da radi na niže plaćenom poljoprivrednom poslu gde je plata neredovna. Regresiona analiza pomaže eliminaciji multivarijantne korelacije iz ovih faktora da bi se ustanovio neto efekat svakog od njih. U krajnjoj instanci, delotvornije je analizirati linearni odnos izmedju dnevnika potrošnje ekvivalentnog odraslog i seta karakteristika domaćinstva nego analizirati odnos izmedju kategorijskog ishoda definisanog kao “siromašni/nesiromašni” i niza determinanti.

1.27 Važan korak za definisanje ekonomskih i socijalnih strategija usmerenih na smanjenje siromaštva i sprečavanje osiromašenja domaćinstava predstavlja identifikacija faktora blisko povezanih sa

blagostanjem i siromaštvom. Ispitani faktori su isti oni koji su ispitani u profilu siromaštva: (i) karakteristike domaćinstava uključujući starosni sastav, veličinu, lokaciju domaćinstva, poslovnu aktivnost, veličinu poljoprivrednog zemljišta; kao i: (ii) karakteristike nosilaca domaćinstva poput starosti, pola, obrazovanja i statusa na tržištu rada. Ovi faktori koriste se kao varijable za objašnjavanje u modelu jednostavne regresije u kome potrošnja po ekvivalentnom odraslom predstavlja zavisnu promenjivu (Tabela 13).⁷

Dole navedeni faktori smatraju se značajno povezanim sa potrošnjom po ekvivalentnom odraslom:

1.28 *Demografija domaćinstva*

Veličina domaćinstva imala je, 2006. godine, negativan uticaj na potrošnju domaćinstva: iako slična posvim ostalim karakteristikama, velika domaćinstva imala su nižu potrošnju.

Mala deca i stariji imali su značajan negativan uticaj na potrošnju. Što je veći udeo dece do sedam godina starosti u jednom domaćinstvu, to je niža potrošnja tog domaćinstva u odnosu na baznu kategoriju (udeo žena između 19 i 65 godina starosti), čime se održava konstantna veličina domaćinstva. Isti obrazac uočen je kod starijih. Udeo ostalih starosnih grupa u domaćinstvu nije uticao na potrošnju.

Tabela 13: Srbija: Determinante potrošnje, 2006

(Zavisna promenjiva: ln(potrošnja po ekvivalentnom odraslom)	koef	sd
<i>Karakteristike domaćinstva</i>		
Dnevnik veličine domaćinstva	-0.238	(0.022)***
Udeo dece 0-6	-0.235	(0.093)**
Udeo dece 7-18	-0.048	-0.065
Udeo odraslih muškaraca	-0.042	-0.050
Udeo odraslih žena	(dropped)	
Udeo starih lica (>=65)	-0.196	(0.038)***
<i>Karakteristike nosioca domaćinstva</i>		
<i>Pol i starost</i>		
Evidencija starosti nosioca domaćinstva	0.023	-0.050
Muškarac	-0.022	-0.021
<i>Obrazovanje</i>		
Nezavršena osnovna škola ili niže	-0.109	(0.030)***
Osnovna škola	(dropped)	
Stručna škola (1-2 godine)	0.125	(0.043)***
Srednja škola (3 godišnja stručna)	0.159	(0.030)***
Srednja škola (4 godišnja, stručna), gimnazija	0.277	(0.030)***
Viša škola	0.363	(0.035)***
Univerzitet	0.534	(0.037)***
<i>Status na tržištu rada</i>		
Samozaposlen	-0.004	-0.029
Nezaposlen	-0.188	(0.035)***
Neaktivan	-0.066	(0.025)***
<i>Poslovna aktivnost domaćinstva</i>		
Registrovana	0.277	(0.040)***
Neregistrovana	0.098	(0.059)*

⁷ Model se procenjuje korišćenjem standardne OLS procedure sa robusnim standardnim greškama.

Bez poslovne aktivnosti

(dropped)

Veličina poljoprivrednog zemljišta

0 ha	(dropped)	
manje od 1 ha	0.047	(0.026)*
1-3 ha	0.134	(0.030)***
preko 3 ha	0.281	(0.034)***

Regioni

Beograd	0.056	(0.021)***
Vojvodina	-0.001	-0.020
Centralna Srbija	(dropped)	
Urbana područja	0.073	(0.021)***
Konstantna	11.970	(0.198)***
Broj ispitanika	4558	
Adaptiran R2	0.233	

* značajno na 10%; ** značajno na 5%; *** značajno na 1%

1.29 Obrazovanje i pol

Potrošnja je bila znatno veća u domaćinstvima čiji su nosioci bolje obrazovani. Domaćinstva čiji su nosioci osobe sa višom školom imala su 44 procenata viši stepen potrošnje od onih na čijem je čelu bila osoba sa osnovnim obrazovanjem (referentna kategorija), što je kontrolni faktor za druge karakteristike. Šta više, domaćinstva čiji nosilac poseduje fakultetsku diplomu u proseku su imale nivo potrošnje 71 procenat iznad nivoa potrošnje onih na čijem su čelu bile osobe sa osnovnim obrazovanjem. Ovi rezultati su u skladu sa uočenom značajnom prednošću u platama visoko obrazovanih zaposlenih (viša škola i iznad), nakon provere prema ostalim individualnim karakteristikama (Svetska banka, 2006).

Pol nosioca domaćinstva nije imao značaj uticaj na potrošnju, budući slična prema svim ostalim karakteristikama. Ova odlika primećena je u profilu siromaštva (bez ikakvih kontrola). Ovaj rezultat konzistentan je sa relativno malom razlikom plata medju polovima koja je primećena je kod radnika u Srbiji u poredjenju sa drugim zemljama u tranziciji (Krstić, 2004).

1.30 Učešće na tržištu rada

Nezaposlenost nosioca domaćinstva značajno smanjuje potrošnju (povećavajući siromaštvo). Pojedinci koji žive u domaćinstvima čiji je nosilac bio nezaposlen prijavili su 17 procenata nižu potrošnju od nosilaca koji su imali plaćeno zaposlenje, što je test prema ostalim karakteristikama domaćinstva. Ova odlika primećuje se čak kad ne vršimo kontrole za bilo koje druge karakteristike (vidi tabelu 4 u profilu siromaštva). Oni koji žive u domaćinstvima čiji su nosioci neaktivni prijavili su 6 procenata nižu potrošnju od onih čiji nosioci imaju plaćeno zaposlenje.

Posedovanje porodičnog posla značajno povećava potrošnju, posebno ako je posao registrovan. Pojedinci koji žive u domaćinstvima čiji je posao registrovan beleže porast potrošnje od 32 procenta u odnosu na one koji nemaju porodični posao, što predstavlja testiranje prema ostalim karakteristikama. Ovaj efekat je mnogo manji ukoliko poslovna aktivnost nije registrovana (potrošnja raste za 10 procenata).

1.31 *Veličina poljoprivrednog zemljišta*

Korišćenje većih površina zemljišta značajno povećava potrošnju domaćinstva. Pojedinci koji žive u domaćinstvima sa zemljištem površine iznad 3 hektara bili su u povoljnijem položaju od ostalih; njihova potrošnja je za 32 procenta veća u odnosu na domaćinstva koja ne poseduju zemljište.

1.32 *Lokacija domaćinstva*

Lokacija igra važnu ulogu u objašnjenju blagostanja domaćinstva u Srbiji. Značajan uticaj lokacije na potrošnju zadržava se i posle testiranja prema ostalim karakteristikama domaćinstva. Stanovnici Beograda imali su 6 procenata viši stepen potrošnje u poredjenju sa stanovnicima centralne Srbije, što predstavlja testiranje prema ostalim karakteristikama domaćinstva. Stanovnici gradskih područja imali su 7 procenata veću potrošnju nego stanovnici seoskih područja. Međutim, rezultati takodje ukazuju i da su regionalne razlike u potrošnji mnogo niže od onih prikazanih u profilu siromaštva (Tabela 3).

4. Privredni rast i siromaštvo u Srbiji: Preliminarni rezultati zasnovani na APD 2004-2006

1.33 Ekonomski oporavak u Srbiji uvećao je rast BDP na 9,3 procenata u 2004. godini, 6,3 procenata u 2005.godini i 5,5 procenata u 2006.godini (Tabela 14). Prosečna zarada rasla je još brže, povećavši se za oko 48 procenata u realnim iznosima. Međutim, ukupna stopa nezaposlenosti u Srbiji ostala je prilično visoka u ovom periodu, ublaživši potencijalni efekat ovako snažnog rasta na smanjenje siromaštva.

Tabela 14: Odabrani ekonomski indikatori za Srbiju, 2000-2006

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nacionalni računi							
Rast realnog BDP, %	5,2	5,1	4,5	2,4	9,3	6,3	5,5
BDP po glavi stanovnika, US \$	863	1,413	1,910	2,542	2,977	3,234	3,642
Bruto domaće investicije	...	...	...	18,8	22,7	18,2	19,3
Bruto domaća štednja (% BDP)	...	...	...	-3,2	-5,8	-4,8	-1,3
Cene i plate							
Indeks potrošačkih cena, krej godine, %	113,5	39,0	14,2	7,6	13,4	17,5	6,6
Rast neto realnih zarada, %	...	16,5	29,9	13,6	10,1	6,4	11,2
Rast zaposlenosti (%)	...	0,2	-1,7	-1,2	0,5	0,8	-1,3

Izvor: Aktivna baza podataka Svetske banke.

1.34 Šta nam govore podaci serije APD o promenama u prosečnom životnom standardu u Srbiji proteklih godina? Kako je već ranije pomenuto, metodologija korišćena u Anketi potrošnje domaćinstava znatno je poboljšana u proteklom periodu. APD 2006 je u skladu sa standardima Eurostata i pruža detaljnu sliku prihoda i rashoda domaćinstava u Srbiji. Međutim, promene metodologije korišćene u anketi sprovedenoj u periodu 2003 - 2006 veoma otežavaju izvodjenje potpuno uporedivih agregata blagostanja u ovom periodu. Pri analizi podataka APD 2003, otkrili smo značajna odstupanja u definicijama varijabli i pokrivenosti uzorka u poredjenju sa kasnijim APD, tako da ovu anketu nismo koristili u analizi. Uz to, obzirom da je beli šum (interferencije) manje uticao na razlike u procenama anketa u dvogodišnjem periodu u odnosu na poredjenja vršena na osnovu anketa izmedju kojih je proteklo samo godinu dana, posebno smo se usredsredili na poredjenje APD 2004 i APD 2006.

1.36 Počinjemo od sprovođenja nekoliko proverena konzistentnosti podataka iz APD 2004 i 2006 čiji su rezultati dati u Aneksu I. Da rezimiramo kratko:, osnovni nalazi ovih proverena konzistentnosti su da (i) izmene cena navedene u serijama APD izmedju 2004 i 2006 korespondiraju dobro sa trendovima u opštim nivooima cena o kojima je izvestio CPI, (ii) stanovništvo pokriveno dvema anketama je slično u smislu starosnog i polnog sastava, veličine porodice, regionalnih preseka, itd —tj. dve ankete su prilično konzistentne u smislu demografskog sastava i (iii) stope rasta u radnim i ukupnim prihodima izmedju dve

ankete bile su opšte uzevši slične rastu potrošnje po glavi stanovnika koja je, u periodu 2004 – 2006. porasla za oko 9 procenata u realnim iznosima.

1.35 Medjutim, kao što se vidi u Tabeli 15, ova ukupna stopa rasta agregatnih rashoda krije značajne varijacije u stopama rasta različitih komponenti rashoda između 2004 i 2006. godine. Na primer, dok su ukupni rashodi za neprehrambene proizvode porasli za oko 13 procenata, ukupni rashodi za hranu, u istom periodu, pali su za oko 4 procenta u realnim iznosima. Među rashodima za neprehrambene proizvode, prosečni rashodi za podkategorije poput smeštaja, alkohola, obrazovanja i stanovanja povećali su se za 3 – 11 procenata u ovom periodu, dok su ostale kategorije rasle mnogo većom brzinom – pre svega rekreacija i restorani koji su porasli za više od 40 procenata. Dok je ovaj opšti obrazac rashoda generalno konzistentan sa onim što se moglo očekivati sa porastom prihoda i životnog standarda, ipak su uočljivi neki nepravilni trendovi koje je teže objasniti. Na primer, moglo bi se očekivati da udeo potrošnje na prehrambene proizvode opadne sa rastom prihoda kao što je i bio slučaj u periodu između 2004 i 2006. Medjutim, ukoliko je prosečni životni standard zaista i porastao u ovom periodu – kao što ukazuje ukupan porast prosečne potrošnje po glavi stanovnika u realnim iznosima od 9 procenata – teško je to pomiriti sa uočenim padom nivoa rashoda za hranu koji je opao sa 36.526 dinara po osobi u 2004. godini na 35.229 dinara po osobi u 2006. godini).

Tabela 15: Rashodi po glavi stanovnika u realnim iznosima prema komponentama rashoda

Komponenta	2004	2006	Odnos 2006/2004
Prehrambeni proizvodi	36.526	35.229	0,96
Neprehrambeni proizvodi	52.220	59.399	1,13
Odevanje	5.662	6.888	1,21
Stanovanje	12.816	14.299	1,11
Opremanje	3.875	4.831	1,24
Zdravstvo	3.120	4.041	1,29
Transport	7.585	9.145	1,20
Komunikacije	4.862	3.945	0,81
Rekreacija	2.970	4.233	1,42
Obrazovanje	1.509	1.659	1,09
Restorani	940	1.392	1,48
Smeštaj	162	167	1,03
Alkohol	1.244	1.314	1,05
Razno	4.426	4.834	1,09
<i>Ukupno Potrošnja po glavi stanovnika (ba godišnjem nivou)</i>	<i>85.818</i>	<i>93.712</i>	<i>1,09</i>

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2004 i 2006.

1.36 Očito, imajući u vidu donekle dvosmislenu prirodu nalaza koji se odnose na uporedivost agregata blagostanja izvedenih iz podataka APD 2004 i 2006, potrebna je određena doza opreza pri posmatranju poredjenja blagostanja zasnovanih na skorijim serijama APD. Analiza zasnovana na serijama APD trebalo bi, umesto na samim preciznim procenama promene učestalosti siromaštva, da bude vidjena samo kao široka indikacija promena životnog standarda tokom vremena. Da bi se izvele procene siromaštva za 2004. godinu koje su široko uporedive sa onim prezentovanim u ovom dokumentu, linija siromaštva izračunata korišćenjem podataka iz APD 2006 (76.922 dinara po ekvivalentnom odraslom u cenama 2006) prilagodjena je cenama iz 2004 (tj. zadržala konstantu realne vrednosti) da bi došla do linije siromaštva od 59.202 dinara po ekvivalentnom odraslom za 2004. godinu.

1.37 Koristeći ovu liniju siromaštva za 2004. godinu i poredjenjem izvedenih procena siromaštva sa onima za 2006. godinu, dolazimo do značajnog smanjenja siromaštva u Srbiji u periodu između 2004. i 2006. godine prema sva tri glavna, opšte korišćena indeksa siromaštva (Okvir 1): na primer, serija podataka APD pokazuje da je procenat siromašnih ispod linije siromaštva opao za 14,6 procenata u 2004. godini na 9,0 procenata u 2006. godini (Tabela 16). Siromaštvo se smanjilo prilično brzo kako u urbanim

(sa 10,4 u 2004. godini na 5,2 procenta u 2006. godini) tako i u ruralnim područjima (sa 20,2 na 13,9 procenata), kao i u Beogradu i u drugim urbanim sredinama u Srbiji.

Tabela 16: Procene siromaštva za Srbiju: APD 2004 i 2006

	Procenat siromašnih ispod linije siromaštva (P0)		Jaz siromaštva (P1)		Kvadratni Jaz siromaštva (P2)	
	2004	2006	2004	2006	2004	2006
Urbana područja	10,4	5,2	2,6	1,2	1,0	0,5
Beograd	9,0	4,1	5,0	8,6	8,1	19,0
Ostala urbana područja	10,7	5,8	36,3	23,5	49,7	36,9
Ruralna područja	20,2	13,9	4,8	3,1	1,8	1,2
Ukupno	14,6	9,0	3,5	2,0	1,4	0,8

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2004 i 2006.

Okvir 1: Mere siromaštva

Indeks siromašnih ispod linije siromaštva (P0) predstavlja meru učestalosti siromaštva. On označava procenat domaćinstava koja su siromašna—na način definisan linijom siromaštva—kao procenat ukupnog stanovništva. Ovaj indikator ne govori ništa o tome koliko su ovi ljudi siromašni, odnosno koliko su ispod linije siromaštva.

$$P0 = \frac{q}{n};$$

Indeks dubine siromaštva (P1) predstavlja meru dubine siromaštva i označava jaz između uočenih nivoa potrošnje siromašnih domaćinstava i linije siromaštva. Pod pretpostavkom perfektnog targetiranja resursa (transfera), ovaj indeks dubine siromaštva označava ukupan iznos potreban da sva siromašna domaćinstva dosegnu liniju siromaštva.

$$P1 = \frac{1}{n} \sum_{i \in Q} \frac{(z - y_i)}{z};$$

Indeks oštine siromaštva (P2) meri se stepen nejednakosti u distribuciji ispod linije siromaštva, sa većim naglaskom na domaćinstva koja se nalaze na dnu distribucije potrošnje.

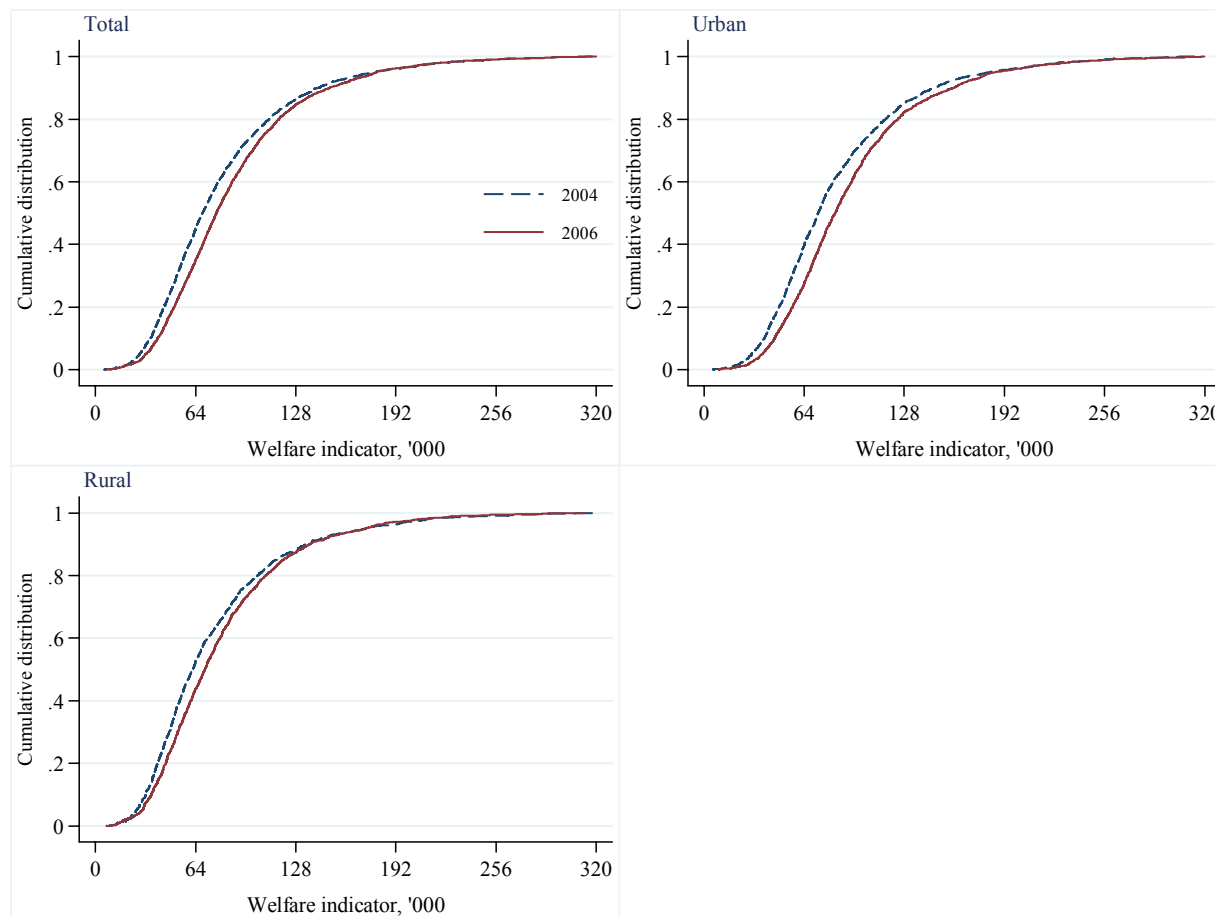
$$P2 = \frac{1}{n} \sum_{i \in Q} \frac{(z - y_i)^2}{z^2};$$

gde je: n = ukupan broj stanovnika, q = broj onih čija je potrošnja y_i niža od granice siromaštva z.

1.38 Štaviše, ove indikacije poboljšanog životnog standarda u Srbiji u proteklom periodu kao da ne zavise od samog izbora korišćene linije siromaštva. Grafikon funkcije kumulativne distribucije pokazuje segment populacije čija je potrošnja ispod datog nivoa (Slika 1). Ovaj grafikon pokazuje učestalost siromaštva za različite linije siromaštva. Niža vertikalna linija (ona bliža y osi) korespondira nižem stepenu siromaštva. Obzirom da se kriva troškova po glavi stanovnika za APD 2006 nalazi desno od odgovarajuće krive za APD 2004 (bar do oko 128.000 dinara na x-osi – tj. znatno iznad linije siromaštva korišćene u ovoj analizi), jasno je da je 2006. godine bilo manje siromaštva nego 2004. godine, barem prema ovim agregatima blagostanja. Kako pokazuje Slika 1, siromaštvo je 2006. godine niže u poredjenju sa 2004.godinom, bez obzira na upotrebljenu liniju siromaštva (barem za većinu prikazane kumulativne

distribucije). Šta više, kako i druga dva grafikona na ovoj slici jasno pokazuju, to važi i za gradsko i za seosko stanovništvo u Srbiji.

Slika 1: Funkcije kumulativne distribucije, Srbija, APD 2004 i 2006

5. Izvori prihoda siromašnih

1.39 Serija APD je relativno snažnija sa aspekta pokrivenosti troškova domaćinstava, obzirom da je deo upitnika koji se odnosi na prihod domaćinstava relativno manje razradjen. Bez obzira na to, agregati prihoda domaćinstava kreirani su i korišćeni kao komplementarne informacije o rashodima domaćinstava. Anketa prikuplja informacije o 25 glavnih izvora prihoda svakog domaćinstva. Prihod prosečnog domaćinstva sastoji se od 54 procenta ukupnog prihoda od rada, dok ostalih 46 procenata prihoda dolazi od domaćih proizvoda naročito hrane i poljoprivrednih proizvoda, socijalnih transfera – uglavnom penzija i privatnih transfera.

1.40 Izvori prihoda između ruralnih i urbanih područja donekle se razlikuju (Tabela 17). Gradska domaćinstva dobijaju 71,4 procenat svojih prihoda od plaćenog zaposlenja, dok seoska domaćinstva dobijaju samo 62,7 procenta svojih prihoda od rada. Privatni transferi uglavnom se sastoje od transfera rođjaka unutar Srbije, a prijavljene doznake iz inostranstva čine tek 2,5-3 procenta prihoda domaćinstava kako u urbanim tako i u ruralnim područjima. Među siromašnima, relativno je niži udeo prihoda od rada dok je udeo socijalnih transfera viši u poredjenju sa ukupnom populacijom. Socijalni transferi siromašnim osobama u urbanim područjima su mnogo viši nego u ruralnim područjima. Ipak u ruralnim područjima viši su drugi tipovi prihoda uključujući i prihode od poljoprivrede i samozapošljavanja. U periodu 2004-06. prihodi od rada porasli su za 9 procenata u realnim iznosima, što dobro korespondira sa uočenim rastom ukupnih rashoda od 7.4 procenta. Međutim, u ovom periodu prosečni socijalni transferi porasli su za samo 1,4 procenta.

Tabela 17: Izvori prihoda urbanih i ruralnih domaćinstava

	2004		2006	
	Ukupno	Siromašni	Ukupno	Siromašni
Ukupno				
Rad	68,6%	59,1%	66,6%	60,7%
Socijalni transferi	25,3%	34,6%	26,0%	30,0%
Pokloni	0,7%	0,7%	1,0%	0,6%
Transferi iz inostranstva	2,5%	1,8%	1,7%	1,6%
Ostalo	3,0%	3,8%	4,7%	7,1%
Urbana domaćinstva				
Rad	71,4%	58,4%	68,3%	56,9%
Socijalni transferi	24,5%	34,7%	26,8%	36,3%
Pokloni	0,9%	0,8%	0,8%	0,6%
Transferi iz inostranstva	1,4%	2,0%	1,1%	2,6%
Ostalo	1,8%	4,1%	3,0%	3,5%
Ruralna domaćinstva				
Rad	62,7%	59,8%	63,6%	62,6%
Socijalni transferi	26,8%	34,5%	24,5%	26,8%
Pokloni	0,4%	0,6%	1,4%	0,6%
Transferi iz inostranstva	4,8%	1,6%	2,7%	1,1%
Ostalo	5,4%	3,5%	7,8%	8,9%

1.41 Slično tome, prosečne ukupne zarade, koje uključuju i socijalne transfere i prihod od samozapošljavanja, nisu zabeležile značajniji rast između 2004. i 2006. godine (Tabela 18). *Prima facie*, ovaj nalaz je donekle kontradiktoran u odnosu na one prezentovane u Odeljku 4 zasnovane na podacima o rashodima, koji su ukazivali na značajno poboljšanje prosečnog životnog standarda u istom periodu. Značaj redovnih plata (u formalnom sektoru) porastao je posebno kod imućnijih domaćinstava, što navodi na zaključak da prijavljena zarada od “preduzetničkih aktivnosti” predstavlja u velikoj meri zaradu iz neformalnog sektora na koji su primorana siromašna domaćinstva onda kada ne mogu da se zaposle u formalnom sektoru koji redovno isplaćuje plate. Najsiromašniji kvintil zaradjuje 52% prihoda od rada (prihod od plata). U odnosu na ukupne prihode, ovaj odnos je 60%.

Tabela 18: Procentualne stope rasta prihoda i rashoda, 2004-2006

	Rad + Socijalni transferi + Poljoprivreda + Samozapošljavanje			
	Prihod od rada	Rad + Socijalni transferi	Poljoprivreda + Samozapošljavanje	Ukupno Rashodi po glavi stanovnika
<i>Ukupno</i>	<i>9,3</i>	<i>1,4</i>	<i>-0,7</i>	<i>7,4</i>
Nisko 25%	7,4	-8,7	-5,3	16,1
2	7,4	0,6	9,1	15,5
3	11,3	1,5	0,9	13,5
4	2,1	5,1	-5,3	8,3
Visoko 25%	19,9	-0,3	4,4	0,7

Rezime i zaključci

1.42 Profil siromaštva u Srbiji prikazan u ovom dokumentu pokazuje relativno velike regionalne razlike u stopi siromaštva i snažnu vezu siromaštva sa zapošljavanjem i obrazovanjem. Uprkos značajnom privrednom rastu, postoje dokazi o “zamkama” siromaštva u zavisnosti od lokacije, u kojima je značajna koncentracija siromašnih u nekim regionima Srbije koji su osetili veoma malu korist od privrednog rasta. Takva su ruralna područja Vojvodine i centralne Srbije. Analiza siromaštva sa višestrukom primenljivošću ukazuje na manje regionalne disparitete u nivoima potrošnje nego što su one stvarno primećene. Ovo ukazuje na to da u siromašnim područjima uglavnom žive oni sa nižim stepenom obrazovanja, višim stepenom zavisnosti i drugim karakteristikama koje ih čine sklonima siromaštvu. Između ostalog, to navodi na zaključak da se osobe iz siromašnih područja suočavaju sa neizvesnošću ukoliko odluče da migriraju u centre koji se brže razvijaju. Prema tome, neophodan je regionalni naglasak na smanjenje siromaštva u NSSS koji bi doprineo održivom rastu u korist siromašnih.

1.43 Radni status je u snažnoj korelaciji sa siromaštvom. Osobe koje žive u domaćinstvima čiji je nosilac nezaposlen suočene su sa najvećim rizikom od siromaštva. Međutim, većina siromašnih potiče iz porodica u kojima neko radi. Ipak, višefaktorski profil siromaštva pokazuje da posedovanje porodičnog posla značajno povećava potrošnju, posebno ako je taj posao prijavljen. To ukazuje da nepoljoprivredno samozapošljavanje predstavlja visoko isplativu strategiju kao i u mnogim centralno-evropskim privredama u podmakloj tranziciji. Dublja analiza tržišta rada i veza sa siromaštvom biće moguća tek nakon objavljivanja podataka nove AŽS za 2007. godinu

1.44 Obrazovanje snažno korelira sa siromaštvom. Stopa siromaštva osoba koje žive u domaćinstvima čiji je nosilac visoko obrazovan (viša škola ili fakultetsko obrazovanje) je blizu nule (1,2 odnosno 1,8 procenata) i oni čine samo 2,6 procenata svih siromašnih. To ukazuje da se obrazovanje isplati obzirom da tržište rada nagradjuje obrazovanje što se vidi značajnim razlikama u platama visoko obrazovanih kadrova (viša škola i više). Kako je obrazovni sistem u Srbiji relativno restriktivan u smislu dozvole širenja u više ešalone, siromašni su ti koji najpre plaćaju cene elitističkih tradicija, a njihova deca su najpre ona koja će biti usmerena na niža obrazovanja koja im otvaraju prilično tmurne izglede za zapošljavanje.

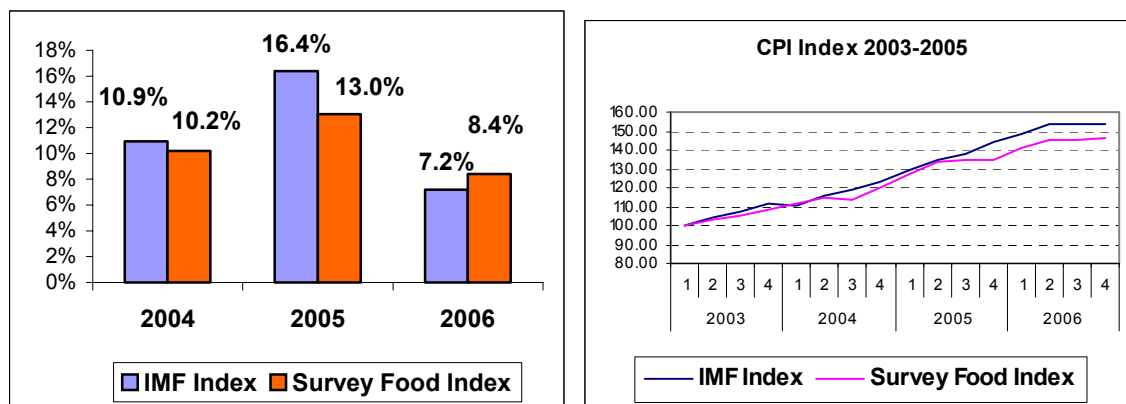
1.45 Poredjenjem podataka APD iz 2004. i 2006. godine da bi se ustanovio efekat nedavnog privrednog rasta na uslove života u Srbiji, naši nalazi su donekle izmešani (obzirom na razna poboljšanja metodologije APD tokom godina, definisanje uporedivih agregata blagostanja predstavljalo je težak zadatak). S druge strane, procene siromaštva zasnovane na potrošnji po ekvivalentnom odraslom zasnovane na APD iz 2004. i 2006. godine ukazuju na značajna poboljšanja uslova života u istom periodu- nalaz koji je prilično konzistentan sa drugim raspoloživim makroekonomskim podacima za Srbiju koji se odnose na isti vremenski period. Međutim, podaci o prihodima iz serije APD ne pokazuju bukvalno nikakve promene u prosečnim prihodima tokom tog perioda (čak iako je prosečni prihod iz rada zabeležio značajan rast). Prema tome, na precizniju evaluaciju promena u uslovima života u Srbiji moraće se sačekati do objavljivanja podataka AŽS za 2007 i APD za 2007 HBS, što će onda moći da se uporedi sa potpuno uporedivim agregatima blagostanja zasnovanim na podacima iz prethodnih serija ova dva istraživanja.

Aneks I: Provera konzistentnosti APD 2004. i 2006.godine

Da bismo identifikovali moguće nedostatke i uticaje izmena samih anketa, sproveli smo provere konzistentnosti na tri nivoa: (i) agregati potrošnje, (ii) uskladenost sa osnovnim demografskim podacima, i (iii) podudarnost prihoda i potrošnje kao dimenzije siromaštva.

(i) Uporedivost agregata potrošnje tokom vremena: Definisane uporedivih agregata potrošnje od ključnog značaja za merenje siromaštva i nejednakosti i poredjenje indikatora blagostanja tokom vremena. Podrobno smo proverili podatke o potrošnji. Odabrali smo 50 glavnih prehrambenih proizvoda koje koriste domaćinstva i konstruisali Laspeyresov indeks cena kvartalnim kombinovanjem cena. Na ovaj način stvorili smo kvartalni index potrošačkih cena prehrambenih proizvoda uporediv sa indeksima cena RSO i MMF. Naredni dijagram pokazuje i MMF indeks potrošačkih cena i konstruisani indeks. Kako je prikazano, indeks zasnovan na APD podudara se sa MMF indeksom potrošačkih cena kako kvartalnom tako i godišnjem.

Slika A1: Poredjenja indeksa CPI APD vs zvaničnog CPI

(ii) Poredjenje demografskih podataka: Drugi nivo analize konzistentnosti je podudarnost osnovnih demografskih karakteristika stanovništva u obe ankete. Ankete nisu reprezentativne sa nacionalnog aspekta i ne beleže bitne promene u osnovnim karakteristikama domaćinstava uključujući sastav po polu i starosti, veličinu porodice i regionalnu dimenziju. Ankete su, opšte uzevši, konzistentne tokom vremena u smislu demografskih karakteristika.

Tabela A1: Glavne demografske karakteristike APD 2004 i 2006

Godina	Kvartal	Udeo ruralnih	Uskladjena vel, domaćinstva 15+	POL (1,2)	Prosečna STAROST
2004	1	0,43	3,86	1,51	41,48
	2	0,42	3,90	1,51	41,06
	3	0,41	4,00	1,52	40,67
	4	0,43	3,91	1,50	39,96
2006	1	0,44	4,09	1,51	41,25
	2	0,45	4,06	1,51	41,41
	3	0,44	4,04	1,52	41,47
	4	0,43	3,97	1,52	42,48

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2004 i 2006.

(iii) Podudarnost između prihoda i potrošnje: Primećena je značajna promena u potrošnji u obe ankete. Prosečna potrošnja u realnim iznosima je značajno porasla, posebno u slučaju percentila nižih prihoda. Ova promena u korist siromašnih na polju potrošnje uvelike je poduprta podacima o prihodima. Kako je prikazano u donjoj tabeli, stope rasta u prihodima rada i ukupnim prihodima između dve ankete su, opšte uzevši, slične rastu potrošnje po glavi stanovnika. Na primer, realni prihodi u obe ankete porasli su za 9 procenata dok je potrošnja po glavi stanovnika porasla za 7 procenata. Isti obrazac primećen je u većini percentila u kojima rastu i prihodi i potrošnja, ali u različitom obimu (nije prikazano).

Tabela A2: Godišnji i kvartalni rast prihoda i potrošnje: APD 2004 i 2006

	Ukupno Prihod po glavi stanovnika	Prihod od rada po glavi stanovnika	Potrošnja po glavi stanovnika
2004-2006 prosečni godišnji rast	1.09	1.01	1.07
2004-2006 Q 1 rast	1.10	0.98	1.08
2004-2006 Q 2	1.08	1.03	1.11
2004-2006 Q 3	1.16	1.05	1.05
2004-2006 Q 4	1.05	1.00	1.06

Izvor: Procene Svetske banke korišćenjem podataka APD 2004 i 2006.

Aneks II: Tabela 1: Srbija: Ključni ekonomski indikatori

	2001	2002	2003	2004	2005	2006 f
Nacionalni računi						
BDP u tekućim cenama, milijarde din.	708	919	1,095	1,310	1,609	1,911
BDP po glavi stanovnika, tekuće cene (Din/mesec)	7,868	10,213	12,203	14,631	18,011	
BDP u konstantnim cenama, % rasta	5,1	4,5	2,4	9,3	6,3	5,5
Poljoprivreda, Procent ukupnog BDP	15,4	14,3	13	14,1	12,5	11,9
Proizvodnja, Procent ukupnog BDP	19,4	18	16,5	16,5	14,9	14,5
Gradjevinarstvo, Procent ukupnog BDP	3,7	3,3	3,5	3,3	3,0	3,0
Ostali sektori, Procent ukupnog BDP	61,5	64,4	67	66,1	69,6	70,6
Poljoprivredna proizvodnja, % rasta	17,4	-3,2	-7,0	19,5	-5,3	0,0
Industrijska proizvodnja, % rasta	-3,3	-2,8	-6,0	7,1	1,3	2,0
Gradjevinarstvo, % rasta	-14,3	-7,4	10,8	3,5	-4,7	5,0
Ostali sektori, % rasta	4,8	8,9	5,9	8,0	9,9	6,5
Fiskalni računi						
Prihodi, % BDP	38,9	44,3	43,1	45,2	44,4	44,8
Rashodi, % BDP	40,3	47,7	44,3	44,3	43,2	42,2
Bilans, % BDP	-1,4	-3,4	-1,1	0,6	1,2	2,6
Socijalno staranje, % BDP			17,3	16,3	18,7	17,5
Penzije, % of BDP			13,4	14,5	12,8	
Cene i plate						
Neto prosečne neto plate (Din/mesec)	5,375	9,208	11,500	14,108	17,478	21,707
Realne plate (neto), % promena	16,4	29,9	13,6	10,1	6,4	11,2
Ukupan iznos plata prema BDP, %		36,2	35,8	35,6	35,3	
Indeks potrošačkih cena, kraj godina, %	39,0	14,2	7,6	13,4	17,5	6,6
Godišnji prosečni devizni kurs, Din/Euro	59,49	60,67	64,97	72,62	82,92	84,31
Stanovništvo i zapošljavanje						
Stanovništvo, ukupno u hiljadama	7,503	7,500	7,481	7,463	7,444	7,426
Stanovništvo 15-64, u hiljadama	5,054	5,045	5,024	5,008	4,994	4,978
Zvanični podaci o zaposlenosti, u hiljadama*	2,102	2,067	2,041	2,050	2,069	2,026
Zvanični podaci o zaposlenosti, plaćeni zaposleni, u hiljadama.	1,752	1,677	1,612	1,580	1,546	1,472
ARS, zapošljavanje, u hiljadama**	3,106	3,000	2,919	2,931	2,733	2,631
AŽS, zapošljavanje, definicija ARS /MRO **		3,296	3,197			
Procene neformalne zaposlenosti, % svih zaposlenih ***		31,0	34,0	41,5	42,9	...
Stopa nezaposlenosti, % radne snage****	14,8	15,7		19,5	21,8	21,6

Izvori: MMF, Svetska banka, SSS, FREN

Beleška: * Zaposleni u preduzećima koja su izveštavala, državnom sektoru i procene plus registrovani preduzetnici i njihovi zaposleni. Bez poljoprivrednika i članova domaćinstva koji pomažu (procenjenih na oko 800 hiljada.). Bez Ministarstva odbrane i policije ** 15+, *** za 2002-2003 na osnovu AŽS; za 2004-2005 na osnovu ARS; Definicije nisu uporedive; **** Za 15-64, za 2001. i 2002: sopstvena procena na osnovu podataka iz ARS.

Literatura

Asad Alam, Mamta Murthi, Ruslan Yemtsov, Edmundo Murrugarra, Nora Dudwick, Ellen Hamilton, and Erwin Tiongson (2005) "Growth, Poverty and Inequality": Eastern Europe and Former Soviet Union, The World Bank, Washington, D.C.

Bogićević, Biljana, Gorana Krstić, Boško Mijatović and Branko Milanović, *Siromaštvo i reforma finansijske pomoći siromašnima*, Ministarstvo za socijalna pitanja i Centar za liberalno demokratske studije, Beograd, 2003.

Bjeloglav, Dragiša et al. (2007), *Anketa o životnom standardu: Život u Srbiji kroz podatke istraživanja*, Strategic Marketing Research, Beograd, Forthcoming.

Dutz, M., C. Kauffmann, S. Najarian, P. Sanfey and R. Yemtsov (2004), "Labor market states, mobility and entrepreneurship in transition economies", *Brazilian Journal of Business Economics*, 4(2), 37-49.

Krstić, Gorana (2004), "Tržišta rada u Srbiji i Crnoj Gori", osnovni dokument za Agendu privrednog rasta i zapošljavanja, Izveštaj br. 29258-YU, The World Bank, Washington, DC.

Lanjouw, Peter and Martin Ravallion (1995). "Poverty and Household Size", *Economic Journal*, Royal Economic Society, vol. 105(433).

Republika Srbija (2006), *Nacionalna strategija privrednog razvoja Republike Srbije u periodu od 2006. do 2012 godine*.

Republički zavod za statistiku (2007), Izveštaj o Anketi o radnoj snazi za 2006, Br.59, mart 2007.godine

World Bank (2003), *Serbia and Montenegro Poverty Assessment*, Report No. 26011-YU, the World Bank, Washington, D.C.

World Bank (2006), *Serbia: Labor Market Assessment*, Report No. 36576-YU, the World Bank, Washington, D.C.